

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická
katedra soukromého práva a civilního procesu
Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
oponent

POSUDEK

disertační práce JUDr. Jindřicha Vítka
„Odpovědnost statutárních orgánů obchodních společností“

Vychází-li se z úzkého pozitivistického pohledu na to, co se lze v zákonné úpravě dočíst o odpovědnosti statutárních orgánů obchodních společností, klade si člověk otázku, zda je rozumné, ba vůbec opodstatněné se takovouto problematikou zabývat na úrovni rozsáhlejšího díla, jakým je disertační práce. Zná-li však člověk něco z právní praxe, která jasně ukazuje, že vztahy statutárních orgánů a obchodních společností patří v obchodním právu k nejdůležitějším, a uvědomí-li si na základě teoretických znalostí současně, že se tomuto tématu nelze věnovat, aniž by se rozebraly též základní otázky právní odpovědnosti, musí uznat, že před sebou má vědeckou materii *par excellence*. Je to ovšem zároveň materie ke zpracování jistě nelehká, a to přinejmenším právě proto, že v sobě soustřeďuje jak ryze teoretické otázky, tak i otázky praktické. S ohledem na všechny tyto skutečnosti tedy chválím autora za vědeckou odvahu, s níž k výběru a zpracování uvedené látky přistoupil, a jednoznačně současně konstatuji, že disertace má pro obor zásadní význam.

Tím ovšem má chvála samozřejmě ani zdaleka nekončí. Další, nač musí oponent při posuzování práce hned po hodnocení jejího tématu hledět, je systematické rozvržení látky; to je v předkládané práci podle mého názoru velmi zdařilé. Zcela správně se začíná u analýzy otázek odpovědnosti s tím, že v rozsáhlém (cca šedesátistránkovém pojednání) je pozornost věnována nejprve obecnému pohledu na odpovědnost, aby následovaly výklady o pojmu odpovědnosti v soukromém právu v jednotlivých fázích historického vývoje a zejména pak o jeho různém chápání v právní teorii od poloviny minulého století. Logickým navázáním na tuto část práce je vysvětlení základních otázek statutárních orgánů obchodních společností, kde se současně podává poměrně rozsáhlá informace o právní úpravě této materie v právu Spojeného království. Další, nejobsáhlejší část práce tvoří ta, která je věnována právní úpravě odpovědnosti statutárních orgánů. Zde se na základě historického exkursu o vývoji od ABGB

k dnešnímu obchodnímu zákoníku a po vymezení druhů odpovědnosti statutárních orgánů, jakož i po přehledu povinností statutárních orgánů v oblasti práva Spojeného království, traktuje centrální pojem „péče řádného hospodáře“, a to jednak obecně a ve vztahu k pojmům souvisejícím a jednak specificky při pohledu na některé další pojmy, jež podle autora (a často nejen podle něho) představují součást tohoto pojmu. Na to pak navazuje již stručnější partie disertace věnovaná (pod neúplnou rubrikou) odpovědnosti statutárního orgánu za škodu a jeho ručení ve vztahu k věřitelům společnosti, jíž tento orgán způsobil škodu, a konečně též partie věnovaná procesním aspektům řešené problematiky, jmenovitě známému problému přeneseného důkazního břemene na statutární orgán, jakož i otázce derivativní žaloby. To vše tedy lze ze systematického hlediska shrnout v konstatování, že postup při řešení vytyčené problematiky je správný a že předložená disertační práce je dostatečně přehledná.

Mám-li chválit dál, nemohu se nezmínit o rozsahu práce, který je ve srovnání s jinými disertačními pracemi zcela ojedinělý a musel být rozvržen dokonce do dvou svazků. V této souvislosti však samozřejmě nechválím sám počet stran práce, nýbrž to, o čem svým způsobem svědčí. To je především mimořádná svědomitost, s níž autor celé téma zpracoval a která vede k tomu, že (s výjimkou dále vysvětlenou) prakticky nic z toho, co si autor ke zpracování vytyčil, nezůstalo opomenuto.

Ruku v ruce s tím pak jde i autorova práce s prameny; jejich rozsah je úctyhodný a zahrnuje jak prameny domácí, tak i prameny zahraniční. Jejich seznam na jedné straně sice ne zcela koresponduje s poznámkovým aparátem a na některých místech textu práce zůstává ztížená orientace čtenáře v tom, kde jde ještě o názor cizí a kde již autor vyjadřuje názor svůj, avšak tento rozsáhlý soubor pramenů, mezi něž se řadí nejen výsledky právní nauky, ale i judikatura, jakož i práce s nimi jasně ukazují, že autor pronikl skutečně do všech detailů, které zpracování celého tématu do současnosti přineslo, a osvojil si tak zkoumanou látku bezesporu v plné šíři. Práce se zahraničními prameny pak autorovi umožnila též vykročit z hranic našeho práva a látku zpracovat i s přihlédnutím k zahraničním právním úpravám, mezi nimiž dominuje, jak naznačeno, úprava ve Spojeném království. Tento rozšířený pohled sice patrně ještě nelze označit za výsledek ryzí právní komparatistiky, z prací, které jsem v posledních letech posuzoval, však k ní má nepochybně nejbliže.

Všechnu vyslovenou chválu lze tedy shrnout a uzavřít tak, že předložená práce je dílem vyspělého autora, který dokazuje, že cíl, který si vytyčil, více než zvládá. Následující řádky přitom necht' nejsou chápány jako popření toho, co vše bylo v pozitivním duchu vysloveno.

Úkolem oponenta totiž není pouze chválit, nýbrž především oponovat, a je-li posuzováno tak rozsáhlé dílo, je jen přirozené, že připomínek lze vznést celou řadu. Ty své, jako obvykle, rozdělím jednak na obecné a jednak na ty, které se týkají spíše jednotlivostí.

Pokud jde o obecné připomínky, jsou nejednou spíše podněty k diskusi při obhajobě než skutečnými výtkami. Tak předně souhlasím s autorem, když se přiklání k názoru, že jedna z hlavních diskusí týkajících se pojmu odpovědnosti, totiž proslulá a dlouholetá diskuse o tom, zda je odpovědnost, ve zkratce vyjádřeno, hrozbou sankcí či sankcí samotnou, představuje polemiku problematickou a významově dnes přinejmenším podružnou. Vytknul bych proto jen to, že se toho autor nedrží důsledněji, vraceje se k této otázce na různých místech práce prostřednictvím citací četných autorů, a hlavně že k poznání jej v tomto bodě přivádí filosofické vysvětlení odpovědnosti, když jádro problému je mnohem prozaičtější, neboť jeho základem je (jak se ostatně snažím již po léta studentům vštěpovat do paměti) prostě různorodý jazykový usus pojmů odpovědnost a odpovídat. Mohu tedy hovořit o odpovědnosti za splnění povinnosti, mohu hovořit o odpovědnosti za porušení povinnosti, ale do jednoho univerzálního pojmu to obojí vtěsnat nelze. Dále, nezazlívám autorovi, že do hloubky neanalyzuje to, co se po desetiletí považuje za jasné, ačkoli to vůbec jasné není, totiž otázku, zda odpovědnost může existovat i bez zavinění a zda dokonce lze hovořit o odpovědnosti (v pojetí sankce), chybí-li protiprávnost. Přesto, připustí-li se existence objektivní odpovědnosti za škodu (a to autor dozajista připouští), měla by se pozornost věnovat též tomu, co se dříve (pod označením neoprávněný majetkový prospěch) za odpovědnost považovalo a co se (pod označením bezdůvodné obohacení) v současné době většinou, byť nikoli vždy a všude, za odpovědnost naopak nepovažuje, ačkoli se předpoklady bezdůvodného obohacení více méně shodují s předpoklady objektivní odpovědnosti za škodu a základ obou lze někdy dokonce velmi obtížně odlišit; přitom z hlediska předmětu práce je bezdůvodné obohacení na straně statutárního orgánu obchodní společnosti nepopíratelně mimořádně důležité téma a jeho absence v práci je onou shora uvedenou jedinou výjimkou z její úplnosti. Přejde-li se k centrálnímu problému disertace, tj. k odpovědnosti statutárního orgánu v důsledku porušení povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře, rozebírá jej autor na více místech s tím, že se nakonec kloní, byť tak trochu váhavě, k tomu, že jde o odpovědnost objektivní. Přesto, z hlediska podstaty, jakkoli třeba nikoli z hlediska aktuální zákonné konstrukce tohoto pojmu a s ním spojené odpovědnosti se nemohu zbavit dojmu (podobně jako ostatně i někteří jiní autoři), že jde o odpovědnost subjektivní; pokud totiž někdo má povinnost jednat s péčí řádného hospodáře, pak skutečně minimálně „má a může vědět“, jak se chovat či nechovat; ryze pozitivistický argument směřující (na str. 254) k závěru o

objektivní odpovědnosti tedy sotva lze přijmout a naopak zasluhuje, aby porušení povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře bylo interpretováno tak, že subjekt této povinnosti, který se ve smyslu ustanovení obchodního zákoníku o odpovědnosti za škodu liberuje, se pak ve skutečnosti vlastně exkulpuje. Za ne právě šťastné v souvislosti s pojmem péče řádného hospodáře potom považuji též autorovo nekritické přebírání názoru jiných, v souladu s nímž údajně členové statutárního orgánu neodpovídají za výsledek své činnosti, ale za její řádný výkon; zde pominěme, že tu opět dochází k návratu ke dvěma shora uvedeným rozdílným chápáním pojmu odpovědnosti, a naopak si připomeňme, že tito členové statutárních orgánů odpovídají vždy za škodu (popřípadě též za bezdůvodné obohacení), tzn. důsledně vzato vždy právě za onen výsledek své činnosti (popř. nečinnosti); to, co se nezdařilou formulací zmínění autoři snaží vyjádřit, je tedy to, jakým způsobem a kdy dochází k oné protiprávnosti v podobě porušení povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře, přičemž lze označit za samozřejmý (a ne příliš objevný) vývod, že měřítkem toho nemůže dost dobře být míra škody, která společnosti vznikne, neboť *in concreto* i významná škoda může být omluvitelná a naopak způsobení třeba i menší škody tolerovat nebude možné. Konečně za zvážení stojí též konstrukce, v souladu s níž autor do povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře zahrnuje povinnost loajality, za jejíž součást zase považuje též povinnost mlčenlivosti, jakož i povinnost neporušovat zákaz konkurence. Z hlediska běžné mluvy, nepopírám, lze pod péčí řádného hospodáře chápat kdeco, a tedy například i dodržování mlčenlivosti. Chápu však autory, jejichž názory autor ostatně důvěrně zná a analyzuje je, že zastávají opačné stanovisko. Mnohem přesvědčivější než pozitivistický argument na str. 219, jenž se opírá o ne právě zdařilou právní úpravu, je totiž argumentace *reductione ad absurdum*: pokud by, ve zkratce vyjádřeno, do péče řádného hospodáře spadala loajalita (což snad spadá) a do loajality též mlčenlivost, znamenalo by to, že by se muselo u členů statutárních orgánů presumovat též porušení mlčenlivosti, což je jistě zcela neudržitelné a absurdní, neboť spolehlivý důkaz o tom, že povinnost mlčenlivosti porušena nebyla, nelze (přínejmenším v drtivé většině případů) vůbec podat.

Mezi obecnými připomínkami samostatnou „kapitolu“ představují ty, jež mají spíše technický či formální charakter. Jsou samozřejmě mnohem méně zajímavé, nezmínit se o nich však nelze, neboť jsou výtkami v pravém slova smyslu. Někdy tok autorových myšlenek působí jako ne zcela uspořádaný. Jindy časté citace autorů se zdají zbytečně dlouhé a nejedna citovaná pasáž se v práci opakuje. Hlavně je však třeba litovat, že si autor zřejmě plně neuvědomuje svůj nepopíratelný rozhled a své schopnosti a velmi často se dostává „do vleku“ jiných autorů, a třebaže samozřejmě vyslovuje i své vlastní názory, vůči leckterým předlohám, z nichž čerpá, by mohl vznést mnohem více svůj kritický hlas. Konečně, ačkoli je

jazyk autora kultivovaný, z ryze formálního hlediska by práce zasluhovala důkladnější redakční i jazykovou úpravu.

Pokud jde o jednotlivosti, samozřejmě nemají zásadní význam a není jich ani mnoho. Zmíním se jen o pěti. Tak názor převzatý na str. 15 je pramálo říkající, pokud jde o tvrzení, že hranice mezi odpovědností právní a jinými druhy odpovědnosti je právně vymezena, a současně přinejmenším nepřesný, pokud jde o tvrzení, že rozsah a meze právní odpovědnosti nelze měnit než zákonem. Za druhé, málokdo měl příležitost si vážít Knappa jako já, ale dotváření práva v kontinentálním právu neobjevil on, jak by bylo možné soudit ze str. 175; jeho předností v tomto směru ovšem bylo, že se za socialistického režimu odvážil o tomto jevu hovořit (pokud vím, po dlouhou dobu mu byl v těchto podmínkách ochoten sekundovat pouze maďarský právník Eörsi); Knappovo chápání dotváření práva mělo ovšem poněkud jiný obsah, než jak to autor traktuje (patrně ve shodě s dalším mladým kolegou) na str. 239. Dále, opatrnější formulaci zasluhuje jinak správná myšlenka zákazu prosazování zájmu většinového společníka či akcionáře ze strany statutárního orgánu (str. 222), neboť z tohoto zákazu existují samozřejmě výjimky. Spíše jen nezdařilou formulací je tvrzení (na str. 241), že z povinnosti péče řádného hospodáře vyplývá pro člena statutárního orgánu povinnost legality, neboť naopak první z těchto povinností je, řekl bych, součástí té druhé. Konečně poslední, spíše jen praktická připomínka, spočívá ve vyslovení pochybnosti, ba skepse nad reálností návrhu (na str. 302), aby se v případě derivativní žaloby odkládala povinnost placení soudního poplatku až na dobu skončení sporu.

Z obsahu všech shora uvedených poznámek oponentního charakteru jasně vyplývá, že pozitivní výsledky předložené disertační práce nijak nezpochybňují, stejně tak jako ani nesnižují původní konkrétní přínos této práce. Naopak, svým obsahem a významem konečkonců pouze zvýrazňují, že jde o práci kvalitní, z hlediska obvyklých kritérií obsahu a všech standardně používaných metod více méně profesionální, která zjevně splňuje požadavky, jež lze na ni jako na disertační práci klást. Z těchto důvodů, jakož i s ohledem na kvalitu dosavadních autorových publikací, tedy jednoznačně doporučuji, aby byla předložená disertační práce připuštěna k obhajobě a aby po úspěchu při této obhajobě, který předpokládám, byl jejímu autorovi udělen titul Ph.D.

V Praze dne 14. ledna 2012

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.

Československá univerzita v Plzni
Fakulta právnická
oddělení pro vědu a výzkum